

Дистанційний курс зі світової літератури для учнів 8 класу

за темою «Людина та її світ у давніх літературах»

7. Тема. Софокл – видатний давньогрецький трагік. «Антигона» (Пісня хору «Дивних багато в світі див» - «гімн людині»)

Літературне відлуння

Ліна Костенко

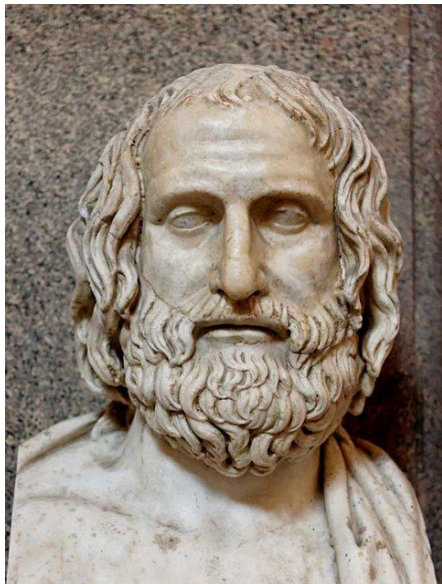
Вітри гули віолончеллю, писали пальми акварель.
Я вчора бачила ту скелю, де був прикутий Прометей.

В країні древньої Колхіди, де п'ється радісне вино.
А я ж вважала, що це – міфи. А я ж вважала, це – давно!

В країні гордій і гористій ця скеля сива, як Софокл.
Її показують туристам, туристи дивляться в бінокль.

Тут берегів амфітеатри, і море міниться од барв.
О Прометею! Варто?! – Варто! –

так він сказав мені з-за хмар.

Твори Софокла - найдосконаліший тип античної трагедії.

Аристотель

Софóкл (грец. *Σοφοκλής*, близько 496–406 рр. до н. е.) — давньогрецький трагік, драматург, один із трьох найвизначніших трагічних поетів класичної Греції, який займає за часом життя і характером творчості місце між Есхілом та Евріпідом.

Софокл народився в селищі Колонос, що існувало на відстані приблизно за 2,5 км на північ від Афінського акрополя. Різні джерела вказують на 488, 495 та 496 р. до н. е. Його батько Софілл був заможною людиною, власником зброярні. Майбутній поет отримав гарну освіту, навчався музиці у Лампра, а крім того, здобував відзнаки на атлетичних змаганнях. Замолоду Софокл відрізнявся надзвичайною красою, імовірно, тому йому доручили очолити хор юнаків, що співали вдячні гімни богам після перемоги над персами при Саламіні (480 до н. е.).

Коли Софоколу було 16 років, він співав в хорі гімни на честь перемоги греків при Саламіні.

27-річним Софокл переміг Есхіла на Великих Діонісіях, після чого той залишив Афіни і відбув до Сицилії. А у 441р до н. е. — сам був переможений Евріпідом. Дванадцятьма роками раніше(468 до н. е.) Софокл уперше взяв участь у театральних святах і здобув перший приз, перевершивши свого великого попередника Есхіла. Змагання двох настільки визначних поетів викликало в публіці живе зацікавлення, з цього моменту й до самої смерті Софокл залишався найпопулярнішим з афінських драматургів: більше 20 разів він ставав в змаганні першим, багато разів другим і ніколи не посідав третього місця (учасників було завжди троє). Не було йому рівних і за обсягом написаного: вважається, що Софоклу належало 123 драми. Він мав успіх не тільки як драматург, а був взагалі популярною особою в Стародавніх Афінах.

Софокл, як і всі афіняни в V ст. до н. е., активно брав участь у суспільному житті. Замолоду був прибічником Кімона, який очолював угруповання землевласників, а пізніше долучився до Перікла і до кінця життя залишався прибічником періклової демократії. Існують припущення, що він був членом колегії, яка відігравала важливу роль, скарбників Афінського союзу в 443–442 до н. е., і цілком певно відомо, що Софокл був обраний одним з десятистратегів, які командували каральною експедицією проти Самоса в 440 до н. е. [1, с.149]

Софокл прославився не тільки відданістю Афінам, а й благочестям. Повідомляють, що він заснував святилище Геракла і був жерцем одного з другорядних божеств-цілителів, Халона або Алкона, зв'язаного з культом Асклепія, і що він приймав у власному будинку бога Асклепія доти,

доки не був завершений його храм в Афінах. (Культ Асклепія утверджується в Афінах у 420 до н. е.; божеством, якого приймав у себе Софокл, майже напевно був священний змії.) Після смерті Софокл був обожнений під ім'ям «героя Дексіона» (це ім'я, породжене коренем «декс-», гр. «приймати», можливо, нагадує про те, як він «приймав» Асклепія).

За 60 років літературної діяльності Софокл написав близько 123 п'єс, які користувалися великим успіхом, недаремно ж, як зазначалося, він 24 рази був переможцем на змаганнях трагіків. До нашого часу збереглося лише 7 повних трагедій: «Аякс», «Едіп-тиран», «Електра», «Філоктет», «Едіп у Колонії».

[2, с.39]

Софокл довершив розпочате Есхілом перетворення трагедії з ліричної кантати на власне драму. Герої його трагедії діють здебільшого самостійно і самі визначають свою поведінку щодо інших персонажів. Він рідко зображає на сцені богів. [3, с.20]

Елліни називали Софокла «Фідієм літератури», і вищої оцінки тоді не могло бути.

Основні твори: Софокл створив близько ста двадцяти трагедій, але до нас дійшли лише сім – «Едіп-цар», «Антигона», «Електра», «Еант», «Філоктет», «Трахінянки», «Едіп у Колонії».

«Антигона» (Пісня хору «Дивних багато в світі див» - «гімн людині»).

Трагедія «Антигона» належить до трагедії Фіванського циклу і поставлена в 442 р. до н. е.

Древні греки завжди були вірні собі та своїм ідеалам. Не був винятком із цього правила й видатний трагік доби розквіту афінської драматургії, молодший сучасник Есхіла (і постійний суперник у драматичних змаганнях) — Софокл. Один із його творів сам Арістотель у своїй «Поетиці» називає взірцем класичної трагедії. Власне, кожний витвір драматичного мистецтва, який виходив з-під

пера (чи краще сказати — стилосу) Софокла, можна удостоїти таких слів, і це визнання буде найменшим, що варто зробити.

Однією з його семи трагедій, які повністю збереглися до наших днів, є «Антигона». У ній ідеться про дівчину, доньку царя Едипа й сестру двох нещасних братів, які вбили один одного в кривавому двобої (детальніше про це можна прочитати в іншій трагедії Софокла, «Цар Едип», адже саме її логічним продовженням є «Антигона»). І якщо Етеокла цар Креонт ховає з усіма почестями, то над Полініком, який був зрадником власної Батьківщини та підняв меч на її громадян, заборонив проводити поховальні обряди під страхом жорстокої смерті (а згідно з повір'ями еллінів, це значило, що душа мертвого буде вічно блукати та ніколи не знайде притулку й дороги до Аїду). Однак Антигона, сестра померлого, переступає через заборону й проводить необхідні ритуали заради того, щоб Полінік мав змогу потрапити до царства тіней.

Цей твір втілює собою основні принципи побудови трагедій — наявні яскраві перипетії (перехід того, що відбувається, у дещо протилежне) і «впізнання», яке слідує за ними. Але не цим «Антигона» завоювала своє визнання. За допомогою сюжету, який Софокл запозичив із фіванського міфологічного циклу, видатний драматург піднімає та яскраво ілюструє декілька проблем, найголовнішою з яких є протиставлення законів людей законам богів, тобто фактично в суперечність вступають писані державні закони із законами, хоч і неписаними, але тими, які диктують нам наші серце й совість.

Недивним є те, що, незважаючи на два з половиною тисячоліття, які пройшли від часів Софокла, це полемічне питання, напружено обговорюване в ту епоху, актуальне й досі, адже люди, принаймні механізми, які керують людськими серцями, не змінилися. Дійсно, «дивних багато в світі див, найдивніше з них — людина». Саме такими словами починається найвідоміша частина «Антигони». У ній автор віддає данину людині, як сильному й хороброму випробувачу, винахіднику, працівнику, який подолав перепони, що ставила природа на людському шляху, носію «.. мислей, як вітер швидких», «хто сам майбутню путь ясно зрить». Але в антистрофі великий трагик, використовуючи протиставлення, говорить про те, що часто витвори рук людських несуть більше горя, чим добра. І, застерігаючи, закликає бути тим:

Хто в шані мав клятви міць,

Батьків закон, гнів богів,

Той — преславний.

І тут же засуджує того, «хто посмів на кривдну путь серцем стать — щастя не знайти йому».

Ілюстрація вічних риторичних питань, якими переймаються серця людей, які змушують нас робити вибір, після якого вороття назад не буде — адже «жереб кинуто»; обговорення вустами героїв тих полемічних моментів, які були типовими для тогочасної епохи; паралельне уславлення розуму й міці людини (як цього буде не вистачати епосі середньовіччя!), ну і просто ювелірна майстерність композиції твору, викладу, мови персонажів, талант митця, яким насичений кожен рядок, — на все це багата трагедія «Антигона».

Невеличкий екскурс про життя і творчість Софокла (див. П. 7.1. фільм «Софокл»)

Антична трагедія виникла як спроба міфологічного розв'язання «проблеми особистості» в новому – драматичному роді літератури. Арістотель (384-322 рр. до н.е.) , автор першої у світі систематизованої історії мистецтва, визначив трагедію як наслідування важливої та завершенної дії. Яке реалізується через дію ж (а не через розповідь) і має на меті очищення (грецькою – «катарис») через співчуття і жах.

Антигона **(Скорочено)**

Дійові особи

Антигона, Ісмена – дочки царя Едіпа.

Креонт – цар фіванський.

Еврідика – його дружина.

Гемон – син Креонта, наречений Антигони.

Тіресій – сліпий провісник.

Страж.

Вісник.

Слуга Креонта.

Хор фіванських старійшин.

Пролог

Антигона

Ісмено рідна, сестронько улюблена!
Де лиха ті, яких Едіпу-батькові
Й нам, що живі ще ходим, не послав би Зевс?
Ні горя вже, здається, ані напасті...

Ісмена

Ні, Антігоно люба, не доходило
Чуток до мене ні гірких, ні радісних
Від дня, як наші два брати загинули,
Убивши на двобої один одного...

Антігона

Та я-то добре знаю, тим-то й кликала
Тебе за браму – побалакать сам на сам.

Ісмена

В чім справа? Видно, дуже ти схвильована?

Антігона

Правитель похороном одного з братів
Вшановує і відмовляє другому.
Праха Етеокла, кажуть, по закону він
Віддав могилі і по правді праведній,
І той між тіней бути удостоєний.
Нещасне ж тіло Полініка вбитого
Заборонив не тільки поховати він,
А навіть не дозволив і оплакати...

Ісмена

О бідна сестро! Що ж робити? Вузол цей
Ні розв'язати, ні стягнуть не в силі я.

Антігона

Чи згодна ти прийняти й помагати мені?

Ісмена

Хіба це легко буде? В чому задум твій?

Антігона

Чи допоможеш брата поховати мені?

Ісмена

Як поховати? Та це ж нам заборонено.

Антігона

Мого й твого – як ти не схочеш – брата я
Ховатиму, - йому лишусь я вірною...

Ісмена

Ой леле! Ти подумай, сестро, батько наш
В неславі згинув, усіма зневажений...

Антігона

Нічого не прошу я, хоч би й хтіла ти
Мені допомагати, - все сама зроблю.
А ти – як хочеш. Брата поховаю я...

Літературна довідка

Перемігши аргосців, фіванці з почестями поховали Етеокла й убитих земляків, а Полініка, який привів іноземне військо під Фіви, Креонт ховати заборонив. Едіпова донька Антігона опинилася перед страшним вибором. З одного боку, вона мала поховати рідного брата, з іншого — порушення наказу Креонта загрожувало смертною карою. Однак вона все-таки оплакує тіло Полініка. Довідавшись про це, Креонт розгнівався і зажадав від Антігони зізнання в злочині. Проте вона й не думала заперечувати свою провину. Антігона порушила веління Креонта, але виконала закон і волю богів. Ісмена, сестра Антігони, просить Креонта помилувати наречену його сина. Але Креонт невблаганний. Він відповідає, що не дозволить своєму синові одружитися зі злочинницею. Фіванці співчували Антігоні, бо усвідомлювали, що вона здійснила подвиг, але мовчали зі страху перед Креонтом. Креонтів син Гемон, довідавшись про загрозу життю своєї нареченої, просить батька помилувати Антігону. Проте Креонт гнівається і велить воїнам привести Антігону й убити її на очах у Гемона. Дарма фіванці застерігали Креонта, що гнів, із яким пішов від нього Гемон, принесе лихо. Антігону ведуть на жахливу страту, адже Креонт звелів поховати її живцем у гробниці.

До нього приходять сліпий віщун Тіресій. Боги розгнівані: Креонт образив їх, поховавши Антігону живою в гробниці, збезчестивши труп Полініка, порушив їхні закони. Гнів богів упаде на того, хто найдорожчий Креонтові. Віщування Тіресія злякало Креонта. Поховавши Полініка, він із почтом іде до гробниці, щоб вивести звідти Антігону. Та вже запізно, вона мертва. Креонт застає в гробниці Гемона, який на очах у батька простромлює собі груди мечем. У розпачі Креонт із тілом сина на руках іде до свого палацу. Тут на нього чекає нове горе: він довідується про смерть дружини, яка не змогла перенести загибелі сина. Гордий, властолюбний дух Креонта зламано. У розпачі він кличе смерть, аби припинилися його страждання.

Стасим перший

Строфа 1

*Дивних багато в світі див,
Найдивніше із них — людина,
Вітер льодом січе, вона ж
Дальшу в морі верстає путь —*

*Хай сива хвиля бушує,
А човен пливе вдаль,
Уславлену в богинях Землю,
Вічно й невтомно родючу, виснажує,
Плугом щороку в ній борозни орючи
Із конем своїм, людина.*

Антистрофа 1

*Птиць безтурботні зграї й риб,
Що живуть у морських глибинах,
Звірів диких з гущин лісних
В пастку й сплетену вправно сіть
Розумна ловить людина Й собі скоряє їх.
В полях і в горах звірів ловить,
Хитрим знаряддям їх перемагаючи,
І запрягає коня довгогривого,
І бика в ярмо заводить.*

Строфа 2

*І мислей, як вітер швидких,
І мови навчивсь чоловік,
Звичаїв громадських пильнує здавна;
Від лютих стуж, буйних злив
Знайшов міцний захист він,
Благодольний.
Бездольним не буде той, хто сам
І Майбутню путь ясно зрить, —
Нездоланна смерть одна,
А біль хвороб, тягар знегод — не страшні нам.*

Антистрофа 2

*Є витвори мудрі в людей —
Ясніші від світлих надій,
Та часто біди від них більші, як блага;
Хто в шані мав клятви міць,
Батьків закон, гнів богів,
Той — преславний.
Безславним хай буде, хто посмів
На кривдну путь серцем стать —
Щастя не знайти йому,
Й ні в домі гість, ні друг мені він не буде.*

Переклад Бориса Тена

Це цікаво!

Трагедії Софокла завжди були популярними серед українських шанувальників театрального мистецтва. У 20-х роках ХХ століття трагедія «Антигона» в постановці видатного українського режисера Леся Курбаса з успіхом йшла на сцені Київського Молодого театру. Майже водночас із

виставою Курбаса трагедія «Едіп-цар» була поставлена Гнатом Юрою в Харкові.

Завдання для самоперевірки по тексту твору

1. Пригадайте і запишіть назви чотирьох найвідоміших жанрів античної літератури та імена їхніх «батьків».
2. Дайте коротку письмову відповідь на запитання: Чому в основі сюжетів більшості античних трагедій – неочікуваний злам у долі головного героя?
3. Складіть усне повідомлення на тему: «Які зміни вніс Софокл в театральне мистецтво свого часу?»
4. Розкажіть усно, у яких словах Антігони ви вбачаєте вияв активної життєвої позиції героїні? Що вона закликає цінувати найбільше?

Підсумуй прочитане

1. «Батьком трагедії» в культурі Давньої Греції вважають
 - 1) Феспіда
 - 2) Еврипіда
 - 3) Есхіла
 - 4) Софокла
2. З названих діячів давньогрецької літератури не був трагіком
 - 1) Феспід
 - 2) Арістофан
 - 3) Еврипід
 - 4) Софокл
3. Зевс покарав Прометея, тому що
 - 1) Прометей зазіхав на владу Зевса
 - 2) Прометей викрав кохану дружину Зевса
 - 3) Прометей викрав божественний вогонь з Олімпу
 - 4) Прометей не скорився Зевсові
4. З героїв давньогрецьких трагедій відкриває собою галерею «вічних» образів світової літератури
 - 1) Гермес
 - 2) Зевс
 - 3) Едіп
 - 4) Прометей

5. Слова «*Любить я народилася, не ненавидіть*» належать
- 1) Іокасті
 - 2) Ісмені
 - 3) Антігоні
 - 4) Іо
6. З дев'яти муз покровителькою театру була
- 1) Полігімнія
 - 2) Евтерпа
 - 3) Мельпомена
 - 4) Ерато

Літературна вікторина

1. Ім'я бога, з яким було пов'язано виникнення театру.
2. Як називалися ці свята?
3. Провідна фігура давньогрецького театру.
4. Кому належала головна партія у драматичній виставі?
5. Кількість акторів у давньогрецькій виставі.
6. Місце для глядачів.
7. Круглий або підковоподібний майданчик, що доходив до першого ряду місць.
8. Намет для переодягання акторів.
9. Батько трагедії.
10. Назва трагедій Есхіла про Прометея.

Використана література

1. Куманецький К. «История культуры Древней Греции и Рима. – М.: Наука, 1992-649с.
2. Кун М. «Легенди та міфи стародавньої Греції»
Переклад О.М.Івченко. – 1996 р.
3. Тарасова Н. «Вивчення світової літератури в школі»
«Збірник науково-методичних матеріалів». – Полтава, 1996 р.

8.Тема. Публій Вергілій Марон – найвидатніший римський поет

Літературне відлуння

Вергілієві ми завдячуємо становленням нової української літератури. І.Котляревський, якого сам Т.Шевченко шанобливо називав «батьком», «переодягнув» у козацький одяг Енея, героя головного твору Вергілія. Ось початок твору, який частіше називають просто «Енеїдою» Котляревського:

Еней був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятіший од всіх бурлак.
Но греки, як спаливши Трою,
Зробили з неї скирту гною,
Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши деяких троянців,
Осмалених, як гиря, ланів,
П'ятами з Трої накивав...

*Та він живе, і дзвін гучних його поем
Донині сниться нам риданнями Дідони,
Бряжчанням панцирів і сплесками трирем.*

М. Зеров

Публій Вергілій Марон (скорочено: **Вергілій**, лат. Publius Vergilius Maro; 15 жовтня 70 до н. е. — 20 вересня 19 до н. е.) — найвидатніший поет стародавнього Риму та один із найвизначніших поетів античної літератури, автор епосу «Енеїда», що оспівує легендарне походження римського народу.

Відомостей про Вергілія небагато, а ті, що є, дійшли до нас у вигляді розрізнених цитат пізніших римських авторів та в складі семи коротких начерків життєписів знаменитих людей з-під пера Светонія, яких, з черги, часто приписують Елію Донату тому, що текст зберігся в його рукописі. Деякі незалежні біографічні відомості містяться в «Життєписі» Бернського рукопису. Також імовірно, що усі біографії мають за джерело записки сучасників Вергілія.

Серед імен Вергілія, Публій цілком звичайне для римлянина, інші два, очевидно, мають етруське походження, хоч ім'я Вергілій носили багато хто з латинів. Батько поета був, імовірно, латином, чий рід декількома поколіннями раніше осів у північній Італії, яка називалася тоді Цізальпійською Галлією. Про його життя ми майже нічого не знаємо: повідомляється лише, що був він або гончарем, або навіть посильним — та що оженився на дочці свого хазяїна, а потім промишляв розведенням бджіл і продажем лісу. Ім'я матері Вергілія, Магія Полла, також звучить на етруський штиб; у Вергілія ще були щонайменш два брати, проте до його повноліття батьки, певно, вже померли.

Вергілій народився 15 жовтня 70 до н. е. біля Мантуї, у селищі Анди (часто його ототожнюють з сучасним П'єтоле). За переказом Светонія, його матері під час вагітності наснилося, начебто вона народила лаврову гілку, що, торкнувшись землі, відразу пустила корені й виросла у зріле дерево з безліччю різних плодів і квітів. Вергілій отримав гарну освіту: до 15-літнього віку в Кремоні, а потім у Медіолані (сучасний Мілан). Коли було йому років із 19 (бл. 51 до н. е.) Вергілій приїхав до Риму навчатися риторики — у ті часи обов'язкової частини вищої освіти, необхідної для політичної кар'єри. Пробувши в Римі близько року, він приєднався до заснованого Філодемом в Неаполі гуртка епікурейців, який очолював Сірон. І хоч Вергілій готувався до кар'єри адвоката, природна сором'язливість визначила його життя як поета.[1, с.67]

У політичному житті Вергілій участі не брав, та завдяки щедротам друзів, його статок досяг десяти млн. сестерціїв, і він мав будинок на Есквіліні поруч із оселею Мецената. Близько 41 до н. е., після вбивства Цезаря, маєток було віднято для передачі ветеранам нового владики Рима, Октавіана Августа. Поет поспішив до Риму і за допомогою своїх друзів домогся повернення власності. У Неаполі чи поблизу нього, Вергілій прожив майже все своє життя. Лише зрідка відвідував він Рим, бував на Сицилії й у Таренті, та один раз відвідав Грецію.

На п'ятдесят другому році життя Вергілій пустився у велику подорож Грецією, щоб наступні три роки займатися відшліфовкою своєї поеми «Енеїда». Прибувши до Афін, Вергілій зустрівся тут з Октавіаном Августом, після чого вирішив відмовитися від поїздки і повернутися з ним до Італії. При огляді Мегар він серйозно занедужав, на кораблі хвороба ще посилилася, і незабаром після прибуття в Брундизій Вергілій помер.

Прах його перенесли до Неаполя й поховали біля другого каменя на ПUTEОЛАНСЬКОМУ шляху; для своєї гробниці він склав такий двовірш:

У Мантуї був народжений, помер у Калабрії, спочиваю

У Парфенонеї — оспівував пасовиська, села, воздів.

Де пасовища — натяк на твір «Буколіки», села — на «Георгіки», воздів — на «Енеїду».

Основні твори: «Буколіки, або еклоги», «Георгіки», «Енеїда».

Це цікаво!

Октавіан Август спостерігав значний занепад моральності в римському суспільстві, переобтяженому війнами. Імперію, яка розросталася до небачених розмірів, усе важче було утримувати в єдності. Потрібна була ідея, що зміцнила б єдність народу та його моральні засади. Література стала частиною ідеологічної політики Августа. Потрібен був такий твір, який би став священною книгою римлян, як у Давній Греції Гомерові поеми «Іліада та Одиссея». «Енеїда» Вергілія стала першим твором – державним замовлення, в якому художньо світилася важлива для риму ідея: римляни – народ, обраний богами для всесвітнього панування. [2, с.162]

Екскурс про життя і творчість Публія Вергілія Марона (див. П. 8.1. фільм «Публій Вергільй Марон»)

Поема «Енеїда» як літературна обробка римської легенди про троянця Енея

Енеїда (лат. Aenēis, походить від род. відмінка лат. Aenēidos) — епічний твір латинською мовою, автором якого є Вергільй. Написана між 29 та 19 р. до

н. е., і присвячена історії Енея, легендарного троянського героя, який переселився в Італію з решткою свого народу, об'єднався з латинами й заснував місто Альба Лонга.

Спочатку Вергілій планував написати воєнно-героїчну поему про подвиги Августа. Але згодом він залишив цей свій задум і взявся за епопею, яка, зв'язуючи міфічні розповіді з новим політичним ладом — принципатом, прославила б увесь римський народ, його легендарних предків і історію та водночас підносила б і заслуги імператора та всього роду Юліїв. Ідеальним для такої мети здавалась історія мандрів і воєн троянського героя Енея, що начебто заснував на латинській землі царство, яке стало основою Римської держави. Так була взята легенда про родовід римлян від поєднання італійців з нащадками троянців.

Робота над "Енеїдою" зайняла ціле десятиріччя (29 - 19рр. до н.е.), аж до смерті поета. Працював Вергілій дуже ретельно, спочатку склав план, потім написав епопею прозою, і аж потім, став надавати віршованій форми **С.Бродський. Ілюстрація до «Енеїди» Вергілія** найкращим її епізодам. Можливо, саме через цю ретельність завершити "Енеїду" він так і не встиг. Незадовго до своєї смерті Вергілій наказав спалити своє творіння, але Август не міг цього дозволити, адже саме Октавіан запросив у мецената написання цієї поеми. Після смерті Вергілія "Енеїду" нашвидкуруч дописали інші поети та письменники. [3, с.27]

"Енеїда" дозволили Вергілію дорівнятися до Гомера і самому стати Гомером Риму. Хоча були і ті, що звинувачували його в запозиченні в Гомера не лише задуму і форми, а й цілих рядків "Іліади" й "Одіссеї". На такі звинувачення Вергілій відповів мудро, запропонувавши критикам самим що-небудь запозичити в Гомера: мовляв, це не легше, ніж підняти палицю Геркулеса або відібрати блискавку в Юпітера.

Еней з військом. Гравюра XVIII ст.

Ця легенда не була плодом римської народної творчості, а являла собою книжний витвір, до того ж іноземного походження. Грецькі письменники — поет Стесіхор та історики Гелланік, Тімей Діонісій Галікарнаський — пов'язали особу Енея з Італією і зробили його засновником Рима. Цей переказ ще до Вергілія знайшов у Римі визнання.

Про втечу Енея з Трої, його мандри і прибуття в Італію згадували стародавні римські епіки Гней Невій і Квінт Енній.

Вергілій продовжує традицію Гомера, оскільки "Енеїда" підкреслено зорієнтована на "Одіссею" й "Іліаду". Відповідності між цими трьома поемами пронизують усі рівні тексту. Як Гомер докладно описує мандри Одиссея від Трої до Ітаки, так і Вергілій дає опис шляху Енея від того ж Іліону (Трої) до Італії. Як Одиссей на бенкеті у базилевса феаків Алкіноя докладно розповідає про свої пригоди, так само Еней на бенкеті в Дідони описує загибель Трої й тривалі мандри. Як Одиссея не хоче відпускати закохана в нього німфа Каліпсо, так і Енея затримує закохана в нього Дідона. І Одиссей, і Еней відвідують царство мертвих і повертаються звідти живими. Навіть бурі й шквали на морі під час їхнього плавання - схожі. Чимало відповідностей можна також знайти, зіставляючи "Енеїду" з "Іліадою". І там, і там війна починається через жінок - відповідно Єлену й Лавінію. Еней у поемі Вергілія виконує ту ж функцію, що Ахілл в "Іліаді": вони найсильніші й найхоробріші з-поміж героїв, і навіть залишення ними поля бою (хоч і з різних причин) викликають схожу наслідки: війська ахейців і троянців опиняються в критичному стані. Знаменитий "каталог кораблів" у "Іліаді" перегукується з переліком племен, які виступили проти Енея. Як нічну вилазку робили хоробрі Одиссей і Діомед, так саме вночі прокралися до табору ворогів друзі-троянці Низ і Евріал. Як Гефест, на прохання Фетіди, зробив Ахіллові щита, так щит Енеєві зробив Вулкан на прохання Венери. В обох поемах війни, сутички призводять до двобоїв ватажків, і в обох випадках перемагають головні герої твору, спочатку вагаючись: убивати чи помилувати ворога (Гектора й Турна), але в обох поемах головні герої пригадують, що їхні супротивники вбили найкращих друзів (Патрокла й Палланта) і помстилися за загиблих, таки вбиваючи того ж Гектора та Турна. У творах Гомера й Вергілія великою є роль "божественної волі", втручання небожителів у справи смертних. Як в "Одіссей" Посейдон, так в "Енеїді" Юнона є запеклими ворогами відповідно Одиссея та Енея, а їхнє втручання в розвиток дії надає оповіді гостросюжетного забарвлення. Список відповідностей можна продовжити.

У чому ж полягало новаторство Вергілія, оригінальність його поеми? Передовсім між "Іліадою" та "Енеїдою" існує суттєва різниця: друга явно політизована, у ній звеличується колишня римська доблесть, скромність, честь, давньоримський спосіб життя - основа могутності майбутньої світової держави. Те саме, що Октавіан здійснював політично, Вергілій робив за допомогою поезії, - обидва вони намагалися відродити старі, іноді забуті традиції, які свого часу допомогли Римській державі вивищитися.

«Енеїда»

(Скорочено)

Літературна довідка

Прямуючи з Трої до Італії, флот Енея потрапляє в бурю, наслану Юноною. Енея рятує Нептун, і останні сім кораблів пристають до африканського берега.

Тут цариця Дідона, яка втекла з Фінікії, збудувала Карфаген, де гостинно прийняла троянців. Еней розповідає про останні дні Трої, зокрема про жерця Лаокоона й троянського коня. Енею наснився Гектор і попередив про небезпеку. Той мужньо захищав місто й бачив загибель багатьох троянців. Венера наказала Енею покинути Трою, бо він мусив заснувати майбутню могутню державу. Зі старим батьком Анхізом на плечах, сином Асканієм-Юлом і дружиною Креусою він залишив палаюче місто. Дорогою Креуса загубилася. Еней з уцілілими троянцями збудували кораблі й вирушили в путь. Довгих шість років вони не мали прихистку. Троянці бачили Сциллу та Харибду, острів циклопів й осліпленого Одиссеєм Поліфема, підібрали одиссеєвого воїна, якого загубили ахейці, тікаючи від розлюченого циклопа (використання Вергілієм творчого доробку Гомера дає підставу назвати «Енеїду» «одиссеєю» мандрів Енея та

«іладою» його битв). Еней одружився із закоханою в нього Діданою. Але Юпітер через Меркурія передає йому свій наказ: покинути Карфаген і Дідону й вирушити до Італії. Еней виконує наказ, і Дідона в розпачі вкорочує собі віку. Буря пригнала кораблі Енея до Сицилії. Троянки, яким набридли мандри, підпалили кораблі. Еней залишив на Сицилії старих і знесилених, а з рештою на трьох кораблях вирушив до Італії, де висадився біля м. Куми і в храмі Аполлона зустрівся зі жрицею Сивілою. За її порадою він спустився до підземного царства (як свого часу Одиссей). У країні вічного блаженства Елісії зустрівся з тінню батька (у мандрах Анхіз помер), яка пророкує Риму славне майбутнє. Еней повернувся на землю і вирушив до Лацію, де правив Латин. Він послав до царя послів за дозволом оселитися тут і заснувати місто. Латин зрадив, бо за пророцтвом його донька Лавінія одружиться з іноземцем і їхні нащадки пануватимуть у світі. Однак Юнона була проти, бо тоді Еней заснував би нову Трою, що здолає Карфаген. Вона відкрила двері храму латинян, зачинені в мирні часи. Нащадок греків Турн, володар сусідніх земель, який теж сватався до Лавінії, напав на троянців. На прохання Венери Вулкан викував Енею обладунок. Юпітер скликав раду богів, але примирити Юнону з Венерою йому не вдалося. І Юпітер довірився Долі. Знову дві сили зійшлися в герці. Нарешті у двобої Еней переміг Турна.

ЗАСПІВ

*Зброю співаю і мужа, що перший з надмор'їв троянських,
Долею гнаний нещадно, на берег ступив італійський.
Горя він досить зазнав, суходолами й морем блукавши,
З волі безсмертних богів та мстивої серцем Юнони,
Лиха він досить зазнав у бою, поки місто поставив,
Лацію давши пенатів, а з ними — і плем'я латинське,*

*І Альба-Лонгу стару, і мури високого Рима.
Музо, повідай мені, чим саме розгнівана тяжко
Чи то покривджена чим, цариця богів засудила
На незліченні груди та нещастя побожного духом
Батька й вождя, як богиня, — і гнівом таким поїнялася!
Місто сгаринне було — фінікійського люду оселя —
Звалось воно Карфаген на лівійському березі, проти
Тібрових гирел, багате на скарб і завзяття воєнне.
Кажуть, Юнона його шанувала найбільше у світі,
І Іавіть і Самос забувши для нього; там зброя богині,
Там колісниця її. А на серці в богині бажання,
Щоб Карфаген цей, як Доля дозволить, був паном народів.
Але прочула вона, що від крові троянської плем'я
Вже виростає нове, що міста поруйнує тірійців.
З'явиться люд, підкоритель земель, войовничий та гордий,
Згине в пожарі могутність лівійська: так випряли Парки.
Все те Сатурнія знає і кров ще пригадує свіжу,
Що попід мурами Трої лила за улюблених аргів.
Ще ж не зів'яли в душі причини скорботи і гніву,
Ще, притаївшись, в серці живуть її й вирок Паріса —
Прикра зневага краси божественної, — й рід ненависний,
І Ганімеда, на небо узятого, шана висока.
Тямлячи все те, вона троянців, хвилию битих —
Все, що зосталось від люті данайців і зброї Ахілла, —
Не підпускала до краю латинського; довго і гірко,
Пасерби Долі, вони усіма проблукали морями.
Стільки страждання лягло на підвалини Римського роду!*

ПРОРОЦТВО АНХІЗА ПРО МАЙБУТНЮ СЛАВУ РИМУ

*Батько Анхіз на гої час у глибокій долині уважно
Переглядав до наземного світу призначені душі.
Пильно очима водив по власному племені; бачив
Щастя потомків і долю, і лік їх увесь незчислений;
Постаті кращих героїв і подвиги ввік незабутні.
Та як побачив Енея, що йшов через луки назустріч,
Руки простяг він до нього обидві; на radoщах слізьми
Лиця старі окропив, і голосом зрушеним мовив:
«Так, ти нарешті прийшов. Твоя щира до батька прихильність
Всі подолала завади, усі перешкоди.
Я можу Глянути в очі тобі і голос почути знайомий.
Правда, я так і гадав. Я думав, прибудеш ти, сину.*

Дні з нетерпінням я числив, і от моя мрія збулася...
Через які ж ти моря переплив?
По яких суходолах Ти перейшов?
І в яких побував небезпеках, коханий?..»
«Батьку, — промовив Еней, — твій образ, такий сумовитий,
Часто являвся мені і кликав за брами підземні...
Наші човни на Тірренському морі.
Дай стиснути руку,
Дай же, мій батьку, обняти тебе... Не тікай від обіймів».
Так говорив він і сльози струмив із очей неутішних.
Тричі хотів він обвити руками Анхізову шию, —
Тричі з обіймів йому уривався укоханий образ —
Так, ніби вітер легкий, ніби сонна примара крилата.
От уже бачить Еней захисну та глибоку долину,
Гаєм порослу зеленим і тихого шелесту повну,
Де супокійні оселі потік обмиває Летейський.
Над берегами, над плесом людські племена і народи
В'ються, літають, немовби улітку погожої днини
Бджоли по луках зелених, над цвітом рясним, розмаїтим
І коло білих лілей: бринять і гудуть сіножаті.
Глянув Еней і, здригнувшись на вигляд, питається в батька:
«Що то за хвилі тремтять в далині і що то за люди
Геть понад плесом літають і луг укривають зелений?»
Відповідає Анхіз: «То душі, що вдруге судилось
Тіло земне їм узять. До Летейської хвилі припавши,
В водах спасених її вони п'ють забуття довгочасне.
Хочу уже я давно тобі показати наочно
Рід твій майбутній і славних нащадків твоїх полічити,
Щоби зо мною радів ти, Латинського краю дійшовши...
Нині Дарданського роду в майбутньому суджену славу,
Кращих нащадків твоїх італійського племені й крові,
Світлих героїв, що наше імення у спадщину візьмуть,
Все я тобі покажу й прочитаси ти власную долю...
Бачиш того юнака, що, списом підпираючись, ходить,
Він щонайближчий до світла. Він паростком першим, на славу
Роду твого італійського, ввійде в повітря нагірне.
Сільвій ім'я його буде, твоє поріддя останнє,
Староців пізніх твоїх нагорода, Лавінія-мати
В лісі догляне його і на батьківське царство поставить.
Нині зверни свої очі, поглянь на цей рід незліченний.
Все — твої римські нащадки: тут Цезар, тут Юліїв плем'я,
Що попід небо високе величчям своїм піднесеться.
От перед нами і гой, що гак часто тобі віщували —
Лвгуст — герой і нащадок богів, що знову проявить
Вік золотий у краю Італійським, на нивах, де вперше

*Щедрий Сатурн царював. І війною собі поневолить
Він гарамантів та індів, що в землях живуть краєсвітніх
За годовими кругами, по той бік од наших сузір'їв,
Де небодержець Атлант розпечені осі тримає.
Вже і тепер пам'ятаючи прикре богів віщування,
З жахом чекають його меотійці і царства Каспійські,
Ждуть і тремтять перед ним береги семигірлого Нілу.
Стільки землі не сходив ні Геракл у поході преславнім,
Як переслідував лань мідноногу і ліс Еріманга
Від кабана визволяв, і Лернейську поборював Гідру,
Ні переможний Ліей, що веселим ярмом виноградним
Від верхогір'їв Нізейських жене переможених тигрів...
Чи ти вагаєшся й досі у подвигах мужність явити?
Чи й тепер ти боїшся в Авзонських краях оселитись?..
...Інші майстерніш, ніж ти, відливатимуть статуї з міді,
З мармуру теж, я гадаю, різьбитимуть лиця живії,
Краще в судах промовлятимуть, краще далеко від тебе
Викреслять сферу небесну і зір кругове обертання —
Ти ж пам'ятай, громадянине римський, як правити світом
Будуть мистецтва твої: у мирі тримати народи,
Милувать щирих підданців і вкрай довойовувать гордих».*

ЩИТ ЕНЕЯ

*Там-бо, на тому щиті, прозираючи роки майбутні,
Вирізьбив владар огню італійців майбутні пригоди,
Римського роду тріумфи, Асканіїв рід знаменитий
І незчисленні усі, послідовно проваджені війни.
Вирізьбив він і Вовчицю у Марсовій тихій печері
І коло неї близнят-сисунців, двох хлоп'ят нетямущих,
Як вони граються сміло, до матері як припадають,
Як і вона, повернувши до них свою шию могутню,
Пестить по черзі обох і тіло вилизує ніжне.
Там — підіймається Рим, там — сабінських жінок викрадають —
Хиже насильство під час циркової забави; ще далі
Вирізьбив бог бойовище нове, що схопилося раптом
Поміж куретами, Тацієм давнім та римським народом.
Далі обидва царі, військове покінчивши змагання,
Перед жертовником, збройні, з вином у руках поставали
І, заколовши свиню, мирову виробляють угоду.
Тут же, зовсім поблизу, квадриги прудкі розривають
Надвоє Метта (не хтів ти додержати слова, альбанцю).
Тіло твоє пошматоване Тулл поволік по дібровах,
І придорожні терни у кривавій росі червоніли.
Далі Порсенна наказував місту прийняти вигнанця
І за Тарквінія римлян страшною облогою мучив;*

Діти Енеєві в бій виступають за волю змагатись.
Став роздратований цар, на устах йому люта погроза;
Видко, почув, що наважився Кокліт мости зруйнувати,
Що утекла від сторожі і в Тіброві скочила води
Клелія-діва... Ще далі стояв у фортеці на чатах
Манлій і храм боронив, і високий увесь Капітолій;
Ромулів їжився двір острішком нової соломи.
На позолоченім танку сріблистий гусак неспокійно
Вгору зривавсь, кричачи, що галли уже біля храму.
Галли повзли по кущах, добиралися вже до фортеці.
Маючи добру заслону — у темряві чорної ночі.
Кучері в них золоті, із золота й одяг, і броня.
В'ються плащі повишивані; щирого злота намисто
В кожного сяє на шиї молочній. Розмахує кожен
Парою списів легких і щитом захищається довгим.
Тут витанцьовують Салії, голі луперки за ними:
Фламіні тут у вовняних шапках, там Марсові видно
Скинуті з неба щити; там чисті жінки в колісницях
Святощі містом провозять. Ще далі митець незрівнянний
Вирізьбив Тартар підземний, Плутонові брами високі
І лиходіям призначені кари: тебе, Катіліно,
На височенім уступі і фурій страшних проти тебе.
Праведні душі окремо, між них і Катон правосудний.
Понад підземними тіннями йшов злотокований образ
Моря бурхливого; сива гойдалась і пінилась хвиля,
А навкруги викидалися срібні із моря дельфіни
І розбивали хвостами гребені хвиль. В осередку
Судна пишалися мідні. Велика то битва Актійська:
Море укрите усе кораблями. Кипить узбережжя
І відбивається золотом в хвилях прозорих Левкати.
Видно там, як цезар Август провадить у бій італійців...
Високо став на кормі він, а з ним і народ, і сенат весь,
І щонайбільші боги, і пенати. На скронях подвійне
Сяйво у нього горить і зоря понад тім'ям аж рідна.
Далі Агріппа, з наказу богів, при сприятливім вітрі
Ставить у стрій кораблі; на чолі гордовитім у нього
Славна ознака звитяги, ростральний вінець променіє.
Там з іноземною міццю, при зброї і шатах відмінних, —
Від узбережжів червоних, від східних земель повернувшись
З краю Зорі переможцем, — Антоній веде за собою
Бактрів, єгиптян і... гріх щонайбільший — єгипетську жінку.
Лавою всі наступають, і піняться води затоки,
Веслами збиті, розірвані тьмами носів корабельних.
Рвуться у просторінь всі із затоки: здається, циклади
Вирнули з синіх безодень, стикаються гори плавучі:

Так розгорнувся потужно невиданий бій корабельний.
Падає клоччя горюче і сиплються стріли повсюди.
Вогке Нептунове поле пролитою кров'ю багріє.
Серед двірської громади цариця єгипетським систром
Кличе до бою: не бачить гадюк, що її дождають.
Тут чужинецькі потворні боги, тут Анубіс гавкучий
Проти Мінерви, й Нептуна, і матері римлян Венери
Стрілами приїдуть. Та кинувся Марс у середину січі,
В панцир із криці закутий; із неба Еріннії люті
І невагомна Незгода до бою розхристані впали.
Лине Беллона услід і кривавим бичем розмахнулась;
В небі високому став Аполлон із натягненим луком,
Глянув на битву, і вмить повернулися, вражені жахом,
Геть утікають араби, сабейці, єгиптяни, інди.
Бачить поразку цариця. Велить розв'язати мотуззя,
Порозпускати вітрила. Тіка. Митець божественний
Вирізьбив горду царицю бліду, перелякану смертю:
В море односить її сприятливим подихом Яніг...
Далі потрійним тріумфом до Римського замка вступивши,
Цезар богам італійським обіцяну почесь складає:
Триста в великому місті присвячує храмів обітних.
В захваті Рим од забав; скрізь оплески люду лунають;
Хори жіночі у храмах; жертovníки скрізь пломеніють;
Скрізь по жертovníках всіх позабивано в жертву телята.
Сам же владика сидить на осяянім Фебовім танку,
І від підвладних народів приймає дари; прикрашає
Пишного храму одвірки, і довгою в'ються стягою
Перед потужним язика земні в розмаїтих убраннях.
Викував мудрий Ковач розперезаних афрів, нумідів,
Дальніх лелегів, карійців і лучників добрих — гелонів,
Там і Євфрат¹ переможений лє свої води тихіше,
І краєсвітні Моріни і Рейн із подвоєним гирлом,
Даги й далекий Аракс, що не терпить мостів над собою.

Переклад М. Зерова

Словник незрозумілих слів

Вулкан – бог вогню, тут у значенні вогонь.

Маслинове віття – знак миру.

Панацея – універсальний лікувальний засіб.

Плем'я давнійське – рутули.

Тартарійська собака – Цербер, страж пекла.

Трітоніда – тобто Мінерва, зображення якої стояло в Трої.

Турма – підрозділ римської кінноти.

Царство бліде – підземне царство мертвих.

Цар аркадійський – Евандр.

Цезар – тут – Октавіан Август, усиновлений Гаєм Юлієм Цезарем.

«Одіссея» мандрів Енея та «Іліада» його битв у поемі «Енеїда» Вергілія

*- Вставай, породження
богині!*

Ти спиш, але не сплять боги:

Твій уділ – донести святині

На інші славні береги.

Земна жага, - що їй в герої?

Не піддавайся чарам слів!

Ти маєш для нової Трої

Зростити люд богатирів.

Валерій Брюсов «Еней»

У книзі 1 поеми «Енеїда» Вергілій говорить про божественне походження Енея, яке виявляється навіть у портреті героя: «Став тут Еней, засіяв серед ясності сонця, на бога вродою й постаттю схожий; бо мати подбала кучері буйні та юності блиск дарувати пурпурний, Радість в очах і вогонь запалила» (рядок 590). А далі у творі розкривається божественна місія героя, пов'язана із заснуванням нової держави («...пенатів від ворога вирвав»). Оскільки «пенати» — це боги домашнього вогнища, а також цілої держави, то Еней урятував від ворогів нову державу. А дії його спрямовуються самими богами. Так у поему входить тема Риму, що посідає важливе місце у творі.

У книзі 6 кораблі Енея прибувають до міста Куми, а як відомо з легенд, поруч із ним знаходився вхід у підземне царство Плутона, бога мертвих. Разом із віщункою Сивілою Еней спускається в його похмурі глибини. Вони переправляються через пекельні ріки, проходять повз «поля смутку», де блукають тіні померлих, «ниви героїв», чорний Тартар, бачать страшні муки грішників. Нарешті Еней із Сивілою досягають блаженних Єлісейських полів, «краю радощів», де їх зустрічає Анхіз, який і відкриває синові пророцтво.

На щиті Енея художньо зображено майбутні подвиги нащадків Енея й велич не майбутнє римської держави: «Саме на ньому володар вогню у пророцтві умі лий, знаючи будучність, вирізьбив славні діла італійців, Римські тріумфи і цілі потомство прийде...» (рядки 625—630). Тобто опис щита у Вергілія має глибоке ідейне навантаження. Воно яскраво свідчить про

особливості ідейної спрямованості поеми — поетизація римської доблесті, патріотичного служіння державі величі Риму.

Еней є ідеальним римлянином. Недарма автор для характеристики Енея вживає епітети «благочестивий», «побожний». Під цими словами слід розуміти й те, що він є щирим шанувальником богів, зразковим громадянином з високим почуттям обов'язку, ніжним сім'янином, людиною справедливою й жалісливою до інших. Еней, на відміну від Гомерового Одиссея, покірний головному богові Юпітеру, він прагне якнайшвидше виконати його волю. У покорі вищій волі, крім іншого, втілилися характерні риси християнської моралі, що поступово формувалися в Римі.)

На початку ХІХ ст. Вергілій входить в Україну через посередництво російської літератури та мови. У 1869 році український поет С. Руданський перекладає першу пісню «Енеїди», надмірно українізувавши текст. Уявлення українських читачів про Вергілія доповнює і поглиблює своїми перекладами та коментарями І. Франко. У 1882 році І. Франко редагує збірку маловідомого поета-перекладача О. Шухевича, а через рік виходить книга «Переводы и подражания Осипа Шухевича», яка містить «Георгіки» і дві еклоги «Буколік» Вергілія. У 1850 р. вийшов переклад початку другої книги «Енеїди», зроблений галицьким письменником Гр. Бондаренком.

У ХХ ст. знайомство українського читача з творчістю Вергілія пов'язане з іменами І. Стешенка, М. Зерова, А. Білецького, М. Білика. Так, І. Стешенко переклав майже половину пісень «Енеїди», М. Зеров — І і ІV еклоги «Буколік», уривки з «Георгік», зробив повний переклад «Енеїди». Частину ІV книги «Енеїд» («Кохання Дідони») переклав А. Білецький. У 1972 році вийшов повний переклад «Енеїди» Вергілія, здійснений М. Біликом, а відредагований Б. Теном.

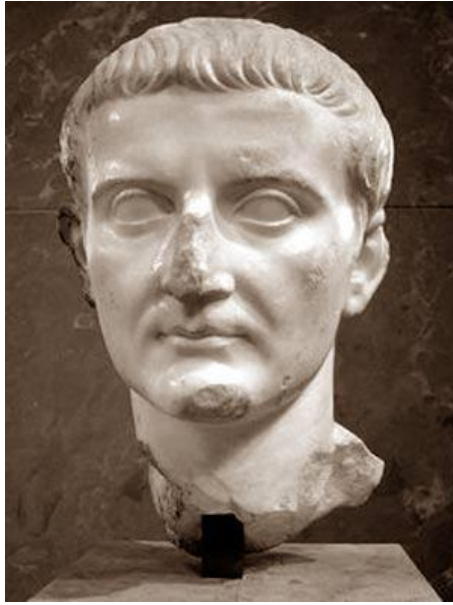
Завадання для самоперевірки по тесту твору

1. Висловіть письмово свої думки на тему: « Чому саме «Енеїда» Вергілія стала першим твором римської літератури, який серйозно вивчали в римських школах?»
2. Що привернуло увагу Енея в Аїді?
3. Яке майбутнє Анхіз пророкує своєму синові?
4. Як у поемі говориться про божественне походження римських імператорів? Зачитайте ці рядки.

Використана література

1. Вишарт Д.Я. Вергілій. – М.: Армада, 1998 р.
2. Гальчук О.В. «Мужик із Мантуї»
«Всесвітня література та культура в навчальних закладах України» - 2004р.

3. Дюрант В. «Жизнь Греции» - М.: Наука, 1997 р.

**9.Тема. Квінт Горацій Флакк –
видатний поет «золотої доби». Ода «До Мельпомени». Мотив
увічнення пам'яті про поета**

*Горацій-лірик так віщував собі
безсмертя:*

*Смерті весь не скорюсь: не западе в
імлу*

*Частка краща моя. Поміж
потомками*

Буду в славі цвісти...

Овідій (Оди, III, 30)

Літературне відлуння

Максим Рильський

Я пам'ятник собі поставив не тривалий
Не з міді гордої, не з мармурових брил.
Скупі слова мої, що на папері стали,
Укриє завтра пил.

Ні сили вищої не дарувала доля,
Ні слави славної мені не прирекла,
І час мене змете, як сохле листя з поля.
Мов крихти зо стола.

І я забудуся, і, може, лиш випадком
Хтось, розглядаючи старих книжок сміття,
Незацікавленим напам'яне нащадкам
Мале моє життя.

І скаже: жив, писав; приймав хвали й образи;
А втім, ніколи нам не бракне диваків...
...Та що, коли додасть: за те в житті ні разу
Неправді не служив

Серед поетів «золотої доби» давньоримської літератури значне місце належить таким видатним майстрам слова, як Вергілій, Горацій, Овідій. Квінт Горацій Флакк (65—8 рр. до н. е.) народився в містечку Венузія (часна Веноза, Південна Італія). Його батько був рабом, але отримав волю, римське громадянство та ім'я свого господаря — Горацій. Мати хлопчика помер, коли він був дуже малим.

Батько намагався дати синові найкращу освіту. Саме тому він привіз хлопця до Риму, де той почав відвідувати одну з кращих шкіл, у якій викладав відомий педагог Орбілій, суворий і вимогливий. Він славився тим, що не тільки давав своїм учням міцні знання, а й прищеплював їм любов до Риму й національного мистецтва. Після закінчення школи 20-річний Горацій був відправлений батьком до Афін, оскільки це місто залишалося центром витонченої освіти. Володіючи грецькою мовою, Горацій мав змогу слухати лекції з грецької літератури, риторики, ознайомитися з епікурейською філософією, відвідувати заняття знаменитих філософів з Академії самого Платона. Саме в Афінах Горацій захопився давніми грецькими поетами Гомером, Архілохом, Алкеєм, Сапфо, любов до яких проніс через усе життя. У своєму останньому творі «Послання до Пісонів» Горацій напише такі рядки:

*...На грецьких поетів рівняйтесь,
їх перечитуйте вдень і вночі, не склепляючи ока!*

Проте навчання Горація було перервано громадянською війною, що спалахнула в Афінах після вбивства Цезаря. До міста прибув Брут, якого із захопленням вітала римська молодь. Горацій близько зійшовся з ним, навіть

добровільно вступив у його армію, де одержав звання трибуна й командував легіоном. Та у 42 р. до н. е. в битві під македонським містечком Філіппами армія нового тріумвірату на чолі з Октавіаном, Антонієм і Лепідом розгромила війська Брута й Кассія, які наклали на себе руки. Горацій врятувався тим, що втік з поля бою. Але в результаті був позбавлений батьківського майна, земель, що їх відібрали на користь ветеранів армії. Він не скористався амністією й понад рік мандрував грецькими островами й містами Малої Азії, зазнавши нестатків і справжніх злиднів. Незважаючи на те, що громадянська війна тривала ще довго, Горацій більше не брав у ній ніякої участі. [1, с.148]

У 40 р. до н. е. майбутній поет повертається до Рима, де дізнається про смерть батька. Горацій влаштовується на посаду переписувача фінансових документів, а все своє дозвілля присвячує літературній творчості. Його ім'я поступово стає відомим.

Горацій увійшов у літературу як автор «Еподів» (насмішкуватих двовіршів, у яких довгий рядок чергується з коротким), «Сатир» (бесід на філософсько-моральні теми або теми, у яких поставали проблеми мистецтва), од. Слід зазначити, що свої оди митець називав піснями й лише античні поети іншої епохи нарекли їх одами, під такою назвою вони дійшли й до нас.

Оди Горація — це не урочисто-піднесені пісні, як у давньогрецькій літературі, це ліричні вірші-пісні, далекі від «високого» стилю. Тематика од надзвичайно широка. Серед них є й гімни богам, і морально-філософські й політичні роздуми, і любовно-еротичні вірші, і дружні поради, бесіди, і викривально-іронічні пісні. Саме життя підказувало поетові нові сюжети. У піснях він оспівував звичайні людські почуття: радість, кохання, дружбу, ворожнечу, смуток. Кожна ода містить звернення до божества, певної особи чи групи осіб, навіть предмета й побудована у вигляді монологу чи діалогу. Звернення часто являють собою просто шанобливе посвячення тій чи іншій особі, містять пораду, настанову. [2, с.28]

Цей римський поет залишив по собі не тільки чудові зразки поезії, а й силу-силенну крилатих слів, висловів, прислів'їв, афоризмів. Наведемо деякі з них.

Щасливий той, хто турбот не знає.

Уводить в оману уявна довершеність.

Труднощі долаю терпінням.

Тільки рот розтули — й не повернеш летючого слова.

Лягти за край свій — любо і почесно.

Правий до мети йде твердо.

Обирай завдання по силах.

Скільки голів, стільки й розумів.

У таланта божий дух.

Сила, позбавлена розуму, гине.

Золота середина.

Все має певну міру.

Смерті весь не скорюєш.

*Своїм духом керуй.
Суворі необхідність.
Звів я пам'ятник свій.
Звичай — тиран.*

Горація перекладали більше, ніж будь-якого іншого античного поета. В Україні його популярність почала зростати з XVII ст. Першим вільні переклади кількох його творів зробив Г.Сковорода, «перелицьовував» Горація П. Гулак-Артемівський («Гараськові оди»). Першу серйозну спробу перекладу здійснив І. Франко, які у 1894 році переклав збірку поезій Горація, слідом за ним - В. Щурат (1901 р Пізніше вірші римського поета перекладали М. Зеров, Б. Тен. Усі відомі твої Горація переклав А. Содомора).

Основні твори: дві книги сатир, книга епізодів, книги од, дві книги послань.

Це цікаво!

Дослідники творчості Горація відзначають, що він значно випередив свій час, тому не дивно, що найбільшій славі його спадок зазнав за доби раннього Середньовіччя і Відродження. Його гуманістичні ідеї були співзвучні новим тенденціям, а увага до внутрішнього світу людини вивела Горація в перші ряди найшановніших поетів. Його називали «віщим співем».

ДО МЕЛЬПОМЕНИ

*Звів я пам'ятник свій. Довше, ніж мідь дзвінка,
Вищий од пірамід царських, простойть він.
Доц його не роз'їсть, не сколихне взимі,
Впавши в лют, Аквілон; низка років стрімких —*

*Часу біг коловий — в прах не зітре його.
Смерті весь не скорюсь; не западе в імлу
Частка краця моя. Поміж потомками
Буду в славі цвісти, поки з Весталкою*

*Йтиме понтифік-жрець до Капітолію.
Там, де Авфід бурлить, де рільникам колись
Давн за владаря був серед полів сухих, —
Будуть знати, що я — славний з убогого —
Вперше скласти зумів по-італійському
Еолійські пісні. Горда по праву будь,
Мельпомено, й звінчай, мило всміхаючись,
Лавром сонячних Дельф нині й моє чоло.*

Переклад А.Содомори

Словник літературознавчих термінів

Мельпомена – муза трагедії. Спочатку її вважали музою пісні взагалі. Потім – сумної пісні. Її зображували високою жінкою з пов'язкою на голові, у вінку з виноградного листя, у театральній мантиї, на котурнах, з трагічною маскою в одній руці і мечем або палицею у другій. Мельпомена у переносному значенні – театр взагалі або сценічне втілення трагедії.

Завдання для самоперевірки по тексту

1. До кого звернена ода Горація?
2. Яка тема твору?
3. У чому поет вбачає головну свою заслугу?
4. Знайдіть рядки, у яких поет говорить про те, що його пам'ятатимуть люди.
5. Як має бути увінчана пам'ять про поета?

Використана література

1. Горацій. Твори.- К.: Дніпро, 1982 р.
2. Чередник Л.А. Зарубіжна література 8 клас: Авторські уроки. –х.: Веста, 2008 р.

10.Тема. Публій Овідій Назон та його відома поема «Метаморфози», її міфологічна основа.

Вінець Овідія довіку не зів'яне.

Безсмертний «Плач» його, гіркий і незрівнянний,

Елегії душні, як цвіт весняних лоз,

І чари сонячні його «Метаморфоз»,

І мудрі тонкощі ученого кохання...

Микола Зеров

Публій Овідій Назон (43 р. до н. е. — бл. 18 р. н. е.) народився в місті Сульмон, що знаходиться в 150 км на північний схід від Рима. Цікаво, що найголовніші факти життя поета стали відомі завдяки йому самому, оскільки він виклав і в одній зі своїх «Скорботних елегій» (IV книга, 10-та елегія).

Належав Овідій до старовинного роду вершників. Батько, прагнучи дати обом своїм синам гарну освіту, відвіз їх до Рима, де вони навчалися у відомих філософів та риторів, зокрема у популярного оратора Порція Латрона, багато думок якої пізніше зазвучать у віршах Овідія. Старший його брат Луцій обрав політичну кар'єру, а Овідія з дитинства приваблювала поезія. Захоплення молодшого сина викликало негативне ставлення батька, який вважав поезію не вартим уваги заняттям. Раптово віком у 20 років помирає Луцій. Овідій разом зі старшим другом Емілієм Марком три роки подорожує, відвідує Афіни, Малу Азію, Сицилію. Після повернення, мабуть, виконуючи волю батька, він вступає на державну службу. Спочатку Овідій служив у поліцейському управлінні, потім виконував суддівські обов'язки, але відмовився від адміністративної служби. Причиною була література, у світ якої він з радістю поринув. Овідій двічі невдало одружувався, і лише третя дружина Августа, вихована тіткою, залишилася вірною йому до кінця життя. Цей шлюб увів Овідія у вищі кола Рима. [1, с.131]

Він швидко став популярним поетом, членом гуртка Корвіна Мессали, де познайомився з Тібуллом і Проперцієм, яких вважав своїми вчителями. Одна за одною з'являються книги Овідія: епічна поема «Гігантомахія», трагедія «Медея» три книги еротичних «Любовних елегій», дидактична поема «Наука кохання», поема «Ліки від кохання», книга «Героїні».

Минав час. Із життя пішли Вергілій, Тібулл, Проперцій, Гораций... Талант Овідія наприкінці століття досяг свого розквіту. Він працює над «Фастами» («Римським календарем»), «Метаморфозами» («Перевтілення»). Ці поеми мали таки великий успіх, що їх автора стали порівнювати з Вергілієм та Горациєм. До десяти разів йому присуджували перемоги на співочих змаганнях, його всюди запрошували, патриції намагалися зав'язати з ним дружбу, римська молодь учила напам'ять його витончені вірші. Трапилося несподіване. Одного нещасливого дня 8 р. н. е. все змінилося. Спеціальним указом Августа Овідій був висланий з Рима в найвіддаленіший закуток імперії — місто Томи (сучасна Констанца в Румунії), де й пройшли останні роки його життя. Причини несподіваного заслання залишаються невідомими.

Поет дуже важко переживав розлуку з дружиною, з Римом, зі звичним життям. Перебування у холодній, напівварварській глушині виявилось для нього надзвичайно тяжким. З подивом і жахом він розповідав про замерзлий Істр (Дунай), похмурий і непривітний Понт Евксінський, про сніги, холодні зими, хутрянний одяг фракійців (місцевих жителів).

Єдиною відрадою Овідія залишалася поетична творчість (від якої він спочатку хотів відмовитися), листування з дружиною, друзями. Багато листів поет написав Августові, благаючи про помилування. Але все було даремно.

У далеких Томах Овідій написав п'ять книг «Скорботних елегій», чотири книги «Послань з Понта», склав напівзагадкову поему «Ібіс», поему «Риболовля», від якої збереглося кілька десятків рядків.

У 18 р. н. е. Овідій помер, так і не побачивши улюбленого Рима, коханої дружини. Він похований у Томах. Останнє бажання поета було таким: «Хай переправлять кістки мої в урні могильній, зроби так!» Але воно не було виконане.

Творчість Овідія мала велике значення для розвитку як римської, так і західної літератури взагалі. Його твори приваблюють тонким музичним віршем, пластичністю зображення, наочністю розповіді. Еротичні вірші поета стали вершиною любовної лірики. [2, с.37]

За доби Середньовіччя Овідія шанували поряд з Вергілієм, а його ліричні твори дали поштовх швидкому розвитку середньовічної любовної лірики.

В епоху Відродження найбільшу популярність мали «Метаморфози», які стали невичерпним джерелом сюжетів для художників і письменників. У XVII—XVIII ст. на основі його творів було написано багато опер та балетів.

В Україні Овідій відомий дуже давно. Його твори вивчалися у Києво-Могилянській академії. Творчістю Овідія захоплювався Г. Сковорода. Високо цінував талант поета Т. Шевченко, який у роки заслання неодноразово використовував у своїх творах скорботні мотиви останніх книг римського митця. Наприкінці XIX ст. Овідія перекладали О. Пчілка, О. Маковей. Пізніше його твори були перекладені М. Зеровим. У 1986 р. вийшов повний текст «Метаморфоз» у перекладі А. Содомори.

Основні твори: «Любовні елегії», «Наука кохання», «Ліки від кохання», «Героїні», «Метаморфози», «Фасти», «Скорботні елегії», «Послання з Понту».

Це цікаво!

Одного з предків Овідія називали Назоном, тобто «носатис». З часом прізвисько перетворилося на частину прізвища.

Дослідники вважають, що біблійний фрагмент про Всесвітній потоп був запозичений юдеями з міфології античності. У «Метаморфозах» Овідій описує повінь, яку Юпітер наслав на рід людський за злочин, злобу і насильство.

Українською мовою твори Овідія перекладали Іван Франко, Микола Зеров, Юрій Кузьма, Андрій Содомора, Григорій Качур. [3. с.54]

МЕТАМОРФОЗИ

ЧОТИРИ ПОКОЛІННЯ ЛЮДЕЙ

*Перше поріддя було золоте; без бича і спонуки,
З власної волі воно Правоту шанувало і Чесність.*

Кари і страху не знало. Погрозливе слово закону
Ще не читалось на мідній таблиці, і люд не страшився
Вирок почути судді, без суда і опіки безпечний.
Сосни з гірських верховин ще не сходили в діл на потоки,
Щоби легким кораблем незнані одвідати землі:
Жодні надмор'я чужі не манили щасливого люду.
Мури, глибокі рови не були ще для міст поясами;
Проста сурма і покручений ріг не співали до бою;
Меч і шолом не служили нікому. Без зброї, без війська,
Мирні народи жили в непорушнім і любім дозвіллі.
Щедра земля самохіть, ще не знаючи пут обов'язку,
Ралом не ткнута залізним, не зранена ще бороною,
Гойний приносила дар, поживу легку і корисну
Люди збирати тоді дику вишню й суніці по горах
Терен з занозистих віт, шовковиці ягоди стиглі.
Та жолуді, що ронило Юпітера древо розлоге.
Вічна стояла весна, і подувом ніжним Зефіри
Пестили цвіт луговий, що пишався і ріс, самосійний.
Втім і незораний лан половів — нахилився хлібами.
І, не лежавши в пару, наливав своє стигле колосся.
Ріки текли молоком, струменіли скрізь нектаром ріки,
І темнолисті дуби золотими точились медами.
З того ж часу, як, заславши Сатурна у Тартар темничний,
Владу Юпітер посів, то вже срібна пора та настала,
Гіриша від золота, але цінніша від темної міді.
Владар новий скоротив цілорічну Сатурнову Весну,
Літо додавши до неї, непевную Осінь і Зиму
І на чотири доби річний кругобіг поділивши.
Вперше тоді затремтіло повітря від суші та спеки,
І від холодних вітрів крижані позвисали бурульки.

Вперше тоді знадобились оселі; оселі знайшлися
В сховах печер, у кущах верболозу, поплетених ликом.
Вперше Церериним зерном засіяно ниву родючу
І під ярмом заревла-застогнала покірنا худоба.
Третя доба — мідяна — за срібною хутко настала;
Люд войовничий, суворої вдачі, до зброї охочий,
Але ж іще не злочинний. Остання порода — залізна.
Тож як настала доба найгіршої тої породи,
Зразу ж з'явилася Кривда, минулися Чесність і Правда;
Хитрість, Брехня і Підступство посіли їх місце спустіле,
Зрада прийшла і Насильство, Жадоба на гроші і статки;
Вплив на море плавець, хоч на вітрі ще був безпорадний.
Сосни, що досі по горах шпильястих росли безтурботно,
Нині по хвилі незнаній помчали в світи кораблями.
Землю, що спільна була, як повітря, як сонячне сяйво,

*Нині пройшов землемір, обніжки і межі поклавши.
Стали від неї тепер вимагати не тільки ужинків,
Але й скарбів, що від людського ока вона приховала.
В надра, в глибини підземні ідуть; від стігійської хвилі
Видобувають скарби, усякого лиха початок;
Вийшло Залізо на світ і Золото ще шкідливіше,
Вийшла на люди Війна, що живиться ними й лютує,
В хижих кривавих руках брязкучу стискаючи зброю.
Люд животіє з грабунку, на зятя не звіриться тесть вже,
Гість на господаря також — і братня любов потьмарилась;
Жінка грозить чоловікові, той ворогує на жінку;
Мачухи зводять дітей смертельно-блідим аконітом;
Син нетерплячий про батькову смерть дізнається в ворожки.
Никне Побожність і Віра, і діва небесна Астрея
Землю, сплямовану кров'ю, — остання з богів — покидає.*

Переклад М. Зерова

Словник незрозумілих слів

Астрея – богиня справедливості.

Зефіри – боги західних весняних вітрів.

Сатурн – бог землеробства.

Церера (Деметра) – богиня природи

Культурознавчий коментар

Поема Овідія «Метаморфози» стала невичерпним джерелом сюжетів і мотивів для письменників, художників і музикантів. Серед них Леся Українка (поема «Ніобея»), П.Пікассо (ілюстрації до поеми «Метаморфози»), Ш.Гуно (опера «Філемон і Бавкіда»).

Українською мовою «Метаморфози» перекладали І.Стешенко, Олена Пчілка, М.Зеров, А.Содомора.

Завдання для самоперевірки

1. Як Овідій описує землю чужинців?
2. Що дивує ліричного героя?
3. Які легенди згадує Овідій у поезії?
4. Як закінчується елегія?
5. Чим, на вашу думку, цікавий цей твір для сучасного читача?

Висновки за прочитаним твором

Жанр

Поема, що складається із майже 250 поетичних оповідей про перетворення й перетвілення. 15 книг, 11998 віршів.

Основа сюжету

Давньогрецькі та давньоримські міфи про перетворення сюжетами героїчних циклів.

Віршовий розмір

Гекзаметр

Композиція

- Зачин – пролог (історія творення світу та чотирьох поколінь людських).
- Виклад оповідей про майже 250 перетворень і випробувань.
- Завершальна частина – поетичний виклад вчення Піфагора про переселення душ як обґрунтування «перетворень»

Використана література

1. Вулих Н.М. «Поэзия Овидия в совершенном мире»
«Поэзия: Альманах. –М.: 1989.
2. Овідій. «Любовні елегії. Мистецтво кохання. Скорботні елегії. – К.:
Основа, 1999 р.
3. Овідій Назон Публій. «Метаморфози». –К.: Дніпро, 1985 р.